

УДК 378.041:7

DOI: 10.31499/2307-4914.1(23).2021.232757

РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Агейкіна-Старченко Тетяна, кандидат педагогічних наук, старший викладач, Комунальний заклад вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж».

ORCID: 0000-0001-9830-4923

E-mail: agejkinatania@gmail.com

Чорна Наталя, кандидат педагогічних наук, старший викладач, Комунальний заклад вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж».

ORCID: 0000-0001-5939-6175

E-mail: natachorna1969@gmail.com

У статті висвітлено проблему реалізації педагогічних умов формування готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів музичного мистецтва. Теоретично обґрунтовано педагогічні умови, які найбільш ефективно впливають на означений процес. Представлено основні етапи методики реалізації педагогічних умов, що забезпечують розвиток відповідних компонентів. У процесі експериментальної перевірки доведено, що впровадження методики на основі визначених педагогічних умов сприяє позитивним змінам у рівнях готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів музичного мистецтва.

Ключові слова: педагогічні умови, формування, реалізація, професійний саморозвиток, майбутні вчителі музичного мистецтва, підходи, методика, рівень готовності.

IMPLEMENTATION OF PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMATION OF READINESS FOR PROFESSIONAL SELF-DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS OF MUSICAL ART

Ageykina-Starchenko Tetiana, PhD in Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, Communal Higher Education Institution “Vinnitsia Humanities Pedagogical College”.

ORCID: 0000-0001-9830-4923

E-mail: agejkinatania@gmail.com

Chorna Natalia, PhD in Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, Communal Higher Education Institution “Vinnitsia Humanities Pedagogical College”.

ORCID: 0000-0001-5939-6175

E-mail: natachorna1969@gmail.com

The article highlights the problem of implementation of pedagogical conditions for the formation of readiness for professional self-development of future music teachers.

It defines readiness for professional self-development of future music teachers as a professionally important quality of a student's personality.

The article establishes pedagogical conditions that ensure the efficient process of formation of

readiness for professional self-development of the future music teachers. They are strengthening of motivational foundation of professional self-development of students based on acmeological positions; implementation of competence approach to professional training of future music teachers based on pedagogical innovation; enrichment of creative potential of students in the process of involving in artistic and educational activities.

The article substantiates experimentally tested methods of introducing pedagogical conditions for the formation of readiness for professional self-development of future music teachers, which include the value-motivational stage (development of the motivational component of readiness for professional self-development of students), cognitive-activity stage (formation of competence for professional self-development of future music teachers), creative stage (creation of conditions for maximum creative self-realization).

It proves that the implementation of the proposed methods of implementation of educational conditions for the formation of readiness for professional self-development will significantly improve the quality of training of future music teachers. This conclusion is based on the comparison of the results of the control and experimental groups, as well as on the processing and generalization of the results.

Keywords: *pedagogical conditions, formation, realization, professional self-development, future teachers of musical art, approaches, methods, level of readiness.*

У сучасному українському суспільстві відбуваються глибокі соціальні перетворення, які призводять до важливих змін системи вищої освіти. Стратегічною метою педагогічної освіти визначено створення такого освітнього середовища, яке сприятиме максимальному розкриттю потенціалу кожного здобувача освіти та забезпечить умови для їхнього професійного саморозвитку. Це знайшло відображення в Законі України «Про вищу освіту» (2014), у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, у Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти та інших нормативних документах [1; 8; 11]. Тож перед вищою школою гостро постає проблема створення умов для фахового зростання майбутніх учителів, готових до професійного саморозвитку впродовж життя, здатних до вдосконалення власної педагогічної діяльності.

Огляд сучасної наукової літератури засвідчив, що проблема професійного саморозвитку знаходиться в полі зору багатьох учених (Л. Зязюн, Б. Мастерова, Л. Мітіної, В. Маралова, В. Орлова, О. Пехоти, Г. Селевка, Р. Цокура, Г. Цукерман та ін.). Науковці у своїх працях розглядають професійний саморозвиток переважно як інтегративну властивість, яка надає можливість особистості вдосконалювати й реалізувати свої професійно значущі якості та здібності, знання й вміння; як професійне становлення, що ґрунтується на прагненні досягати високих результатів; як процес підвищення рівня професійної компетенції відповідно до соціальних вимог тощо [2; 4; 10; 11].

Пошук ефективних шляхів формування готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів здійснювали сучасні дослідники: А. Бистрюкова, О. Власова, О. Гандабура, М. Костенко, І. Красношок, Т. Стрітьєвич, Т. Тихонова, П. Харченко та ін.

Проте у контексті розв'язання означеної проблеми актуальними залишаються методичні аспекти формування готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів музичного мистецтва, що потребують спеціального розгляду.

Мета статті – висвітлити методичні аспекти реалізації педагогічних умов формування готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів музичного мистецтва та експериментально перевірити їх результативність.

Урахування результатів теоретичного аналізу наукової літератури та реального стану проблеми дозволило зробити припущення, що формування готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі фахової підготовки є досить складним процесом, результативність якого залежить від реалізації певних педагогічних умов. Адже поняття «педагогічні умови» означає обставини, від яких залежить та завдяки яким відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців [4; 11]. На думку О. Рудницької, це реальна можливість управління процесом навчання через організацію позитивних та нейтралізацію негативних педагогічних умов та факторів [9, с. 94].

Слід зауважити, що педагогічні умови ми розуміємо як спеціально створені обставини, що передбачають таку організацію навчально-виховної діяльності, яка забезпечує ефективну підготовку до професійного саморозвитку майбутніх учителів музичного мистецтва.

Поняття «професійний саморозвиток майбутніх учителів музичного мистецтва» ми розглядаємо як стан готовності до означеного процесу, який характеризується потребою особистості у максимальній творчій самореалізації [10]; як «безперервний, цілеспрямований процес особистісного та професійного зростання, спрямований на підвищення рівня власної професійної компетенції шляхом удосконалення професійно значущих якостей, умінь і навичок та реалізації творчих здібностей відповідно до соціальних вимог з метою досягнення значних результатів у майбутній професійній діяльності» [11].

Сучасні вчені визначають головним спонукальним чинником активізації професійного саморозвитку мотиваційний компонент, що забезпечує спрямованість особистості до позитивних професійних перетворень, який сприяє підвищенню уваги до проблем персонального розвитку, «до тих змін, що відбуваються в професійній діяльності майбутніх учителів стимулюванням досягнення акме-вершин» [1, с. 79].

Тому однією з важливих педагогічних умов формування означеного процесу є зміцнення мотиваційної основи професійного саморозвитку студентів на засадах акмеологічних позицій.

Методика реалізації зазначеної педагогічної умови передбачає ціннісно-мотиваційний етап, основними завданнями якого є: формування ціннісного ставлення студентів до майбутньої професійної діяльності; активізація інтересу до музичного мистецтва; посилення потреби в професійному саморозвитку у процесі вивчення музичних дисциплін на засадах акмеологічних позицій.

Зміцненню мотиваційної основи студентів сприяє використання методів формування ціннісних орієнтацій студентів (розповіді, бесіди, диспути, написання творів-роздумів); методів стимулювання й мотивації навчальної діяльності (створення ситуації успіху, використання аналогій, метод вивчення передового педагогічного досвіду); методів мистецького навчання (словесні, демонстраційно-образні (наочні), художньо-творчі (практичні); стимулювання художнього навчання, цілеспрямованої активізації художньої діяльності, регуляції вольових зусиль) тощо [11].

Зростанню мотивації та зацікавленості студентів до вивчення фахових музичних дисциплін допоможуть методи мистецького навчання, запропоновані Г. Падалкою, які класифікують:

- «за джерелами передачі та характером сприйняття художньої інформації

- (словесні, демонстраційно-образні (наочні), художньо-творчі (практичні));
- відповідно до характеру музичної діяльності (наслідувальні, репродуктивні, інтерпретаційні, творчі);
- залежно від завдань розвитку особистісних художніх властивостей студента (стимулювання художнього навчання, цілеспрямованої активізації художньої діяльності, пролонгованого художнього тренінгу, регуляції вольових зусиль);
- відповідно до характеру художніх завдань (ознайомлення з художнім матеріалом, опрацювання музичних творів, створення художніх образів)» [7, с. 178; 11].

У процесі музичної підготовки слід використовувати такі форми і методи навчання, як: метод художнього сприймання та оцінювання творів мистецтва, художній аналіз музичних творів, художньо-педагогічна драматургія, музичний лекторій, заняття-виступ тощо.

Щодо формування акмеологічної позиції студентів, на думку вчених, дієвим засобом є «проведення тренінгових занять з метою сприяння особистісному й професійному саморозвитку молодих фахівців» [6].

Саме тренінгові технології досить широко використовуються у сучасній професійній освіті, оскільки вони найефективніше сприяють формуванню акмеологічної позиції студентів, яка визначає перспективи подальшого професійного саморозвитку.

Отже, мотиваційно-ціннісний етап підготовки майбутніх учителів до професійного саморозвитку забезпечує формування ціннісного ставлення студентів до музично-педагогічної діяльності.

Варто зазначити, що проблема підвищення рівня професійної компетентності майбутнього вчителя, здатного самостійно втілювати нові ідеї навчання та виховання, є актуальною в сучасних соціально-економічних умовах. З огляду на це, «державна політика спрямована на реалізацію основних положень компетентнісного підходу до підготовки фахівців, що змінює мету й вектор руху вищої педагогічної освіти від передачі знань і вмінь предметного змісту до розвитку майбутнього вчителя зі сформованими професійними компетентностями» [1; 8].

На думку вчених, компетентність визначає готовність фахівця до майбутнього життя, до особистісного розвитку й саморозвитку, до розв'язання різноманітних професійних завдань [11].

Проблемам компетентнісного підходу щодо підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва присвячено праці багатьох сучасних учених (Л. Масол, Н. Миропольської, О. Олексюк, О. Щолокової та ін.) [5; 7; 9]. Зокрема, Л. Масол підкреслює, що «компетентність – саме той аспект новизни, який сьогодні осмислюється на рівні теорії особистісно-орієнтованого виховання» [5].

З огляду на це, важливою педагогічною умовою підготовки до професійного саморозвитку є впровадження компетентнісного підходу до фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Реалізація цієї педагогічної умови передбачає когнітивно-діяльнісний етап, що забезпечує формування компетентності професійного саморозвитку в студентів, а також сприяє збагаченню інтелектуальної сфери й розвитку загальної ерудиції.

Пропонуємо використання методів, прийомів та педагогічних технологій формування готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів музичного

мистецтва у відповідності до певного алгоритму:

- самопізнання, яке передбачає пізнання власних рис та якостей особистості, а також особливостей перебігу пізнавальних процесів;
- самовизначення, що допомагає визначенню особистості своїх здібностей, можливостей, системи цінностей, намірів та прагнень, шляхів саморозвитку;
- самоорганізація, яка спрямована на організовану регуляцію навчально-практичних дій, як-от самоосвіта, самоаналіз, самоконтроль, саморегуляція, самооцінка;
- самовдосконалення, що передбачає процес підвищення рівня власної професійної компетенції;
- самоактуалізація, що здійснює постійне прагнення людини до повного виявлення й розвитку особистісних потенційних можливостей та до їх реалізації у процесі життєдіяльності [2; 11].

Наприклад, із метою здійснення самопізнання студентам рекомендовано виконання вправи «Ромашка» [6, с. 37], вправи «Хто я?» (за методикою М. Кучера, В. Смекала) [2]; творчих завдань, спрямованих на самоспостереження та самопізнання («Я – реальне та мій ідеал», «Моя стратегія формування досвіду саморозвитку») [11]; тесту «Визначення сильних та слабких сторін особистості» та ін.

Професійне самовизначення зумовлює вибір способів зміни особистісних можливостей і конструктивного розв'язання значущих професійних проблем з урахуванням індивідуального досвіду. Запропоновані вправи («Мої професійні пріоритети»; «Визначення мети професійного саморозвитку»; «Моє бачення власного професійного саморозвитку»; метод спрямованої візуалізації) дозволяють студентам виконувати означені завдання.

Самоорганізація передбачає формування нових функціональних систем, що й сприяють «розвитку здатностей, удосконаленню вмінь шляхом самонавчання, самовиховання, самоконтролю» [8]. Зокрема, О. Рудницька наголошує, що «самоосвіта являє собою форму саморозвитку особистості, відповідь на запитання до себе: “Як досягти поставленої мети?”», що передбачає спеціальну роботу» [9, с. 176].

Таким чином, вважаємо за доцільне впровадження в навчальний процес практикуму із самоорганізації та самооцінювання.

Професійне самовдосконалення передбачає постійне підвищення рівня власних професійних компетенцій: інтелектуальний, духовний розвиток, вольові якості, розвиток соціально-моральних якостей та педагогічних здібностей, а також адаптацію власних індивідуальних особливостей до вимог педагогічної діяльності.

Важливим фактором самовдосконалення, на думку вчених, є «самовиховання, що визначається як свідомо діяльність людини, спрямована на вдосконалення чи зміну своїх якостей у відповідності до соціальних чи індивідуальних цінностей, орієнтацій, інтересів; формування власних професійних, моральних, естетичних знань, умінь, навичок» [3; 11].

Самоактуалізація розглядається нами як постійне прагнення майбутнього вчителя музичного мистецтва до виявлення, розвитку й реалізації особистісних потенційних можливостей у життєдіяльності.

Отже, визначальним фактором реалізації компетентнісного підходу у процесі фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва є спрямованість

освітнього процесу на розвиток у студентів необхідних важливих професійних компетентностей.

Слід зазначити, що провідним завданням вищої музично-педагогічної освіти є створення необхідних умов для виявлення й розвитку здібностей і талантів у здобувачів освіти, забезпечення їх творчої реалізації [1; 8]. Тому особливо важливою педагогічною умовою формування готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів музичного мистецтва є збагачення творчого потенціалу студентів у процесі залучення до музично-педагогічної діяльності.

Сучасні науковці виокремлюють значення творчого компонента у процесі професійного становлення й саморозвитку особистості. На їх думку, «у творчості особистість досягає доступного їй рівня свободи, що є умовою подальшого самовдосконалення, у якому знімаються усі, викликані зовнішніми впливами, суперечності між потребами особистості та процесом її професійного розвитку» [11].

Так, С. Сисоєва у своїх працях розглядає процес реалізації суб'єктивних творчих сил за такими ознаками, як здібності, інтелектуальний досвід, наявність особистісних якостей, можливостей і джерел, що можуть бути використаними для досягнення певної мети, розв'язання конкретного завдання тощо [2].

О. Рудницька також наголошує на тому, що наявність творчого елемента забезпечує саморозвиток людини [10].

Реалізації зазначеної педагогічної умови сприяє особистісно-творчий етап формування готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів музичного мистецтва, метою якого є збагачення творчого потенціалу студентів у процесі залучення до музично-виконавської діяльності.

Завданнями цього етапу визначено такі, як: творче застосування студентами набутих умінь, навичок та технологій; активізація самостійної музично-виконавської діяльності; розвиток креативності.

У професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва вагоме місце посідають музичні дисципліни, серед яких «Постановка голосу», «Основний музичний інструмент», «Хорове диригування», «Концертмейстерський клас» та інші, у процесі вивчення яких студентам пропонується безліч творчих завдань. Зокрема, такі, що спонукають до самостійної інтерпретації музичних творів, а також самовдосконалення вмінь та навичок виконавської майстерності (лекції-концерти, тематичні вечорниці, конкурси виконання вокальних та інструментальних творів тощо) [11].

Прояв творчих здібностей і можливостей майбутніх учителів музичного мистецтва може відбуватися через розв'язання завдань з креативною складовою, що включені до чинних навчальних програм викладання спеціальних дисциплін. Застосування творчих завдань та методів креативного навчання в процесі фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва сприяє активізації творчих здібностей та найбільш повному саморозкриттю й розвитку потенційних можливостей [11].

Пріоритетними у цьому контексті, на нашу думку, є проектні художньо-педагогічних технології, які містять систему форм, методів та засобів, що забезпечують цілеспрямовану регуляцію музично-творчої діяльності (мистецькі презентації, творчі проекти, творчі вправи й завдання: «Намалюй музику», «Казка про музику», «Музичний образ», «Мікрофон», «Творчий звіт», «Презентація творчих здобутків»).

Зазначимо, що реалізація педагогічних умов формування готовності до

професійного саморозвитку майбутніх учителів музичного мистецтва відбувалася на базі факультету дошкільної освіти та музичного мистецтва КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж» із студентами спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво).

У процесі експериментальної перевірки виявлено позитивну динаміку сформованості готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів музичного мистецтва. Значно збільшилась кількість студентів з високим рівнем готовності до професійного саморозвитку, натомість зменшилась кількість студентів із низьким рівнем.

Таким чином, упровадження запропонованої нами методики забезпечує ефективну реалізацію визначених педагогічних умов формування готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів музичного мистецтва.

Подальшого вивчення потребують питання щодо оновлення змісту музичних спеціальних дисциплін відповідно до сучасних вимог, а також удосконалення методичних аспектів формування готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів музичного мистецтва засобами використання сучасних інноваційних технологій освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біла книга національної освіти України / Акад. пед. наук України; за ред. В. Г. Кременя. Київ, 2009. 185 с.
2. Бистрюкова А. Н. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до професійного саморозвитку. *Проблеми освіти*. Київ, 2009. Вип. 58, ч. 1. С. 52–56.
3. Галузяк В. М., Сметанський М. І., Шахов В. І. Педагогіка: навч. посіб. 2-е вид., випр. і доп. Вінниця: Книга-Вега, 2003. 416 с.
4. Красношчок І. Професійно-особистісний саморозвиток майбутнього вчителя як складова педагогічної освіти. *Рідна школа*. 2007. № 4. С. 9–11.
5. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика: монографія. Київ: Промінь, 2006. 432 с.
6. Николаеску І. О. Практичні основи акмеологічного розвитку особистості в умовах освітньо-інформаційного простору: навч.-метод. посіб. Черкаси: ОІПОПП, 2012. 54 с.
7. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва: (теорія і методика викладання мистецьких дисциплін): монографія. Київ: Освіта Україна, 2008. 274 с.
8. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. Дата оновлення: 18.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
9. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посіб. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.
10. Харченко П. В. Формування готовності до професійного саморозвитку у майбутнього педагога-музиканта: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2004. 20 с.
11. Чорна Н. Б. Формування готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів мистецьких спеціальностей: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2016. 180 с.

REFERENCES

1. White Book of National Education of Ukraine (2009). Acad. ped. Sciences of Ukraine; V. G. Kremenya (Ed.). Kyiv [in Ukrainian].
2. Bystryukova, A. N. (2009). Formation of readiness of future primary school teachers for professional self-development. *Problems of education*. Kyiv, Issue 58, Ch. 1, 52–56 [in Ukrainian].
3. Galuziak, V. M., Smetansky, M. I., Shakhov, V. I. (2003). Pedagogy: a textbook. Vinnytsia: Book-Vega [in Ukrainian].
4. Krasnoschchok, I. (2007). Professional and personal self-development of the future teacher as a component of pedagogical education. *Native school*, 4, 9–11 [in Ukrainian].

5. Masol, L. M. (2006). General art education: theory and practice. Kyiv: Promin [in Ukrainian].
6. Nikolaescu, I. O. (2012). Practical bases of acmeological development of personality in the conditions of educational and information space: teaching method. manual. Cherkasy: OIPOP [in Ukrainian].
7. Padalka, G. M. (2008). Pedagogy of art: (theory and methods of teaching art disciplines). Kyiv: Education Ukraine [in Ukrainian].
8. On higher education: Law of Ukraine of 01.07.2014 № 1556-VII. Date of update: 18.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
9. Rudnytska, O. P. (2005). Pedagogy: general and art: textbook. manual. Ternopil: Textbook – Bogdan [in Ukrainian].
10. Kharchenko, P. V. (2004). Formation of readiness for professional self-development of the future teacher-musician. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
11. Chorna, N. B. (2016). The formation of the readiness for the professional self-development of future teacher of artistic disciplines. *Candidate's thesis*. Vinnytsia [in Ukrainian].